

bodo delovali. Svoje vzgojno delo pa morajo usklajevati s starši, saj se smiselna vzgoja lahko dogaja le v tesnem sodelovanju z njimi. Sodelovanje s starši pomaga tudi k temu, da se šola izogne konfliktnim situacijam med šolo in starši.

Vzgojni načrt je bil uveden zato, da bi preko načrtovanega in poenotnega delovanja šole in staršev prišli do celovitega vzgojnega pristopa in s tem do ustreznega uresničevanja ciljev, ki jih že določa zakonodaja.¹⁰

2.4 Zakonsko določilo: da ali ne

Javna razprava je izpostavila vprašanje, ali je prav, da država z zakonom določi obveznost šol, da izdelajo vzgojni načrt. Navedli bomo nekaj razlogov, zakaj je prav, da se z zakonom določi zahteva po vzgojnem načrtu, in nekaj razlogov proti zakonskemu določilu. V Preglednici 1 povzemamo navedene razloge.

Preglednica 1: Ključni razlogi za in proti zakonskemu določilu o vzgojnem načrtu

Razlogi za	Razlogi proti
1. Država ima pravne in moralne obveznosti, da uresniči v zakonih in deklaracijah zapisane cilje vzgoje in izobraževanja.	1. Šola že vzgaja in ji ni treba dodatno nalagati te naloge še z zakonom.
2. Treba je ustvariti formalni okvir za vzgojni načrt.	2. Šola bolj kot načrt potrebuje vzgojni koncept, ki pa ga ni mogoče uzakoniti.
3. Okrepiti je treba vzgojno poslanstvo šole.	3. Nov dokument bo nekoristen papir v predalu.
4. Vzgoja naj bi potekala načrtovano in povsod.	4. Naj se ne rešuje samo osnovna šola, ampak celotna vzgojno-izobraževalna piramida.
5. Strokovna obveza.	

Najprej pogledjmo nekaj razlogov, ki potrjujejo nujnost zakonskega določila. Prvi razlog so moralne in pravne zaveze, ki jih ima država, zato predlagatelj novele opozarjajo na zavezujoče dokumente, kot so Konvencija o otrokovih pravicah OZN (1989), Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji (1995), Izhodišča kurikularne preнове (1997), 2. člen Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI, 1996) – cilji vzgoje in izobraževanja, cilji OŠ v 2. členu Zakona o osnovni šoli (ZOŠ, 2007) in Unescov dokument Učenje: skriti zaklad (Delors, 1996) (Izhodišča, 2006, str. 1; Gomboc, 2007a, str. 199–201). Človekove in otrokove pravice, državni cilji vzgoje in izobraževanja ter mednarodni dokumenti zavezujejo državo, zato deklaracije ne smejo ostati le na deklarativni ravni, ampak morajo postati uresničene v konkretnem

¹⁰ V kolikšni meri se je namera uresničila, bomo raziskali v empiričnem delu, kjer bomo videli, kako vodstva šol ocenjujejo vlogo vzgojnega načrta pri vzgojnem delu šole.

življenju. Ker ciljev še nismo dosegli v zadostni meri, predlagatelji vidijo smiselnost tega, da se z zakonom predpiše načrt, da bi lažje dosegli želene cilje.

Drugi razlog je ustvarjanje potrebnega formalnega okvira. V zakon zapisana zahteva po vzgojnem načrtu nudi formalni okvir. Ministrstvo želi »/.../ ponuditi okvir, formo /.../«, zavodi bodo v to »/.../ formo dodajali vsebino /.../« (Magnetogram, 2006, str. 1–2), šole pa bodo v duhu svoje avtonomije same izbrale vsebine in pedagoški pristop, kar z zakonom formalni okvir omogoča in zahteva.

Tretji razlog je podpora vzgojnemu poslanstvu šole. Sušnik, predsednik državnega sveta, je v uvodu v razpravo dejal, da je »tema vzgojni načrt v šoli zelo pomembna«, da je »državni svet zelo naklonjen tej spremembi ali pa načrtovani reformi«, da lahko vzgojni načrt v šoli »predstavlja izziv za podrobno uresničitev ciljev osnovne šole (2. člen) v bodoče« (Magnetogram, 2006, str. 1). V kontekstu razprave je izrekanje za reformo pomenilo podporo misli, da se zakonsko določi potrebnost vzgojnega načrta v osnovni šoli. Hubert Požarnik je podprl pobudo Ministrstva s trditvijo, da je »vzgojni načrt, ki ga pripravlja Ministrstvo za šolstvo in šport /.../ pravi korak v pravo smer« (prav tam, str. 4). Svoje stališče je podprl z dejstvi, da je potreba po vzgoji otrok in mladih velika, ker nimajo osnovnih navad, obubožan je njihov besedni zaklad, odsotne so sekundarne vrednote (vztrajnost, poslušnost, hvaležnost, poštenost, natančnost, točnost, discipliniranost, spoštovanje avtoritete). Sušnik in Požarnik sta v zakonskem določilu videla večjo spodbudo in obvezo za osnovne šole, da okrepijo svoje vzgojno poslanstvo. Požarnik je to utemeljeval s trditvijo, da je cilj vzgoje v šoli večanje stopnje moralne sposobnosti otroka, njegove moralne presoje, da bi razločeval med dobrim in slabim ter bil motiviran, da bi delal dobro. Tako bi bil etično izobražen in etično vzgojen človek (prav tam, str. 3). Brišar Slana je trdila, da »je potreben dogovor o nekaterih čisto osnovnih temah, vrednotah, ki jih morajo udejanjati bolj kot pa o njih govoriti. Prav pa je seveda, da tudi postanejo zapisane« (prav tam, str. 16). Ta in podobne izjave kažejo na odsotnost dogovora in potrebo po tem, da bi do takega dogovora prišlo, kar bi omogočalo vzgojno delovanje. Najbolj celostno je ta vidik povzel Gomboc na posvetu v Žalcu, kjer je podal vrsto razlogov za uvedbo vzgojnega načrta kot okrepitev vzgojne komponente šole. Navedel je naslednje razloge: ker smo zavezani vrednotam demokratične kulture, se je morajo mladi učiti; učencem je treba pomagati, da se orientirajo v globaliziranem svetu in svetu elektronskih medijev; vključenost v Evropo zahteva učenje medkulturnega sožitja in ohranjanje narodne identitete; učiti se je treba osebnostnega ravnovesja, reševanja sporov in soočenja z neuspehi, saj je stopnja samomorilnosti v Sloveniji zelo visoka; učitelji zaznavajo vrsto vzgojnih težav pri učencih, ki kličejo na pomoč (Gomboc, 2007a, str. 197–199). Ti razlogi temeljijo na zaznavi, da so mladi premalo pripravljeni na življenje in je prav, da se šole temu poslanstvu bolj posvetijo.

Četrty razlog je želja, da bi vzgoja potekala načrtovano in povsod, »vzgojno delovanje naj bo usklajeno in celostno« (prav tam, str. 199). Meden, predstavnik svetov staršev, je pozdravil »bolj načrtno, sistemsko vzgojno delovanje šole« ter poudaril, da so starši za to,

da se v šoli »vzgaja načrtno, smiselno, z zastavljenim ciljem, po zastavljenem konceptu« (Magnetogram, 2006, str. 12). Hkrati pa vidi potrebo, da je to tudi »zapisano na državnem nivoju« (prav tam, str. 13). Starši so podprli načrtno delo na vzgojnem področju.

Peti razlog je strokovna obveza. Kroflič je izrazil stališče, »da javna šola potrebuje nek vzgojni načrt ali koncept ali kakor koli bomo temu rekli« zato, da »bi delovali profesionalno«, ne »malo po domače«. Šole morajo biti zavezane »strokovnim načelom«, svoje delovanje morajo »pred uporabniki upravičiti« (prav tam, str. 17). Medveš je poudaril, da je »vzgojni koncept zelo legitimen dokument, da z njim šola opredeljuje jasno odgovornost do uresničevanja svojega poslanstva.« In še, da tak dokument ureja »ravljanje zaposlenih v odnosu z učenci in obvezuje zato predvsem učitelje« (prav tam, str. 5). Menil je še, da jasne vrednote pomenijo varnost pred pritiski okolja in da mora šola biti sposobna sama reševati svoje probleme.

Našteli smo pet razlogov, ki govorijo v korist zakonskega določila: prvi so obveze države, ki je dolžna zagotoviti, da deklarativne cilje tudi dosega, drugi je potreba po formalnem okviru, ki ga zakonsko določilo ustvarja, tretji je podpora vzgojne komponente šole, četrti potreba po načrtnem in usklajenem delu na vzgojnem področju in peti je profesionalna obveza, ki se tiče strokovnosti strokovnih delavcev.

Poglejmo še nekaj tipičnih ugovorov in pomislekov, ki podpirajo stališče, da v zakon ni treba zapisati obveze, da mora vsaka osnovna šola imeti svoj vzgojni načrt. Prvi ugovor je izviral iz prepričanja, da naša šola že vzgaja, zato ni treba, da bi na tem področju delali več, kar pomeni, da novela zakona o vzgojnem načrtu ni potrebna. Furlan je trdil, da »vzgojnega načrta ne potrebujemo, ker nikakor ne pristajam na to, da šola ne vzgaja« (prav tam, str. 15). Podobnih izjav je bilo še veliko. Na te pomisleke so odgovorile že namere predlagateljev, ki niso trdili, da se vzgoja v šolah ne dogaja, temveč izrecno poudarili, da šola že vzgaja in da obstajajo mnoge pobude na vzgojnem področju, oni pa želijo uvesti celosten pristop, ki vključuje načrtovano in sistematično delo na tem področju. Tudi Furlan sam je opozoril, da »smo dostikrat postavljeni v to, da smo res tovarna« (prav tam) in izrazil potrebo po boljšem spremljanju učencev. K temu ugovoru dodajmo še drug vidik, ki izhaja iz pojmovanja vzgoje, in sicer, da je vzgoja nenamerno delo. Omenili smo že trditev Penka, profesorja matematike, da »imamo koncept vzgoje«, ki ni bil »nikoli napisan«. Obstaja skriti kurikulum, neki nenapisan koncept, ki ga učitelji uporabljajo. Tudi on trdi: »Vsak dan se ukvarjamo z vzgojo« (prav tam, str. 11). Iz tega ugovora sledi, da se vzgoja dogaja v smislu skritega kurikula, nenamerno, zato se je ne sme eksplicirati, kar pomeni, da tudi zakonsko določilo ni potrebno. Vzgoja naj se dogaja po nikoli zapisanem konceptu.

Drugi pomemben ugovor je prihajal s strani raziskovalcev. Poudarili so, da načrt nikoli ni samo forma, ampak je z njo povezana vsebina, zato bi, preden se z zakonom določi ta zahteva, radi vedeli, kaj bo zapisano v vzgojnih načrtih. Vzgojni koncept bi po mnenju Medveša terjal »predvsem res teoretsko poglobljeno razpravo, zlasti o vprašanih vrednot« (prav tam, str. 5).

Tretji ugovor je bil, da šole ne potrebujejo še enega dokumenta, ki bo le nov papir in ne bo imel vpliva na življenje šole, kajti dokumentov je tako in tako že preveč. Furlan je trdil, da mora biti koncept šole »sestavni del vseh naših dejavnosti, ne pa nek papir, ki ga bomo prepisovali iz leta v leto« (prav tam, str. 15). Opozoril je, da sam papir ne bo rešil težav. Vzgoja ne sme biti zapisana zgolj v načrtu, na papirju, ampak mora postati del življenja in miselnosti učiteljev. Ta ugovor ima svojo težo, saj opozarja, da niso dovolj dobri nameni in dobra zakonodaja, ampak je treba preiti k delovanju. Vsak dokument lahko ostane le na papirju, če ni vtkan v življenje, če ne postane del notranje motivacije in prepričanja delavcev v vzgoji in izobraževanju. Štraserjeva je v svoji raziskavi leta 2011 zaznala »dejstvo, da so v večini šol ugotovili, da je vzgojni načrt smiseln in potreben, čeprav v ozadju še vedno tiči dvom, da gre samo za zapis in da bo realizacija zaradi nedoslednosti težavna« (Štraser, 2012, str. 12). V empiričnem delu smo tudi mi iskali odgovor na to vprašanje.

Četrty ugovor proti uvedbi z zakonom določenega vzgojnega načrta osnovne šole je podala tudi Ažmanova, ki je želela, da naj država uredi celotno piramido, od vrta do gimnazije, da »se ne bi sedaj ukvarjali le z osnovno šolo, kasneje pa še s srednjo« (Magnetogram, 2006, str. 10). Podobno stališče je imel predstavnik ravnateljev Račečič, ki je dejal, naj država ponudi strategijo vzgoje na celotni vertikali (prav tam, str. 12).

Pregledali smo nekaj razlogov, ki govorijo v prid temu, da se šole zakonsko obveže za oblikovanje vzgojnega načrta, in nekaj razlogov proti temu. Strinjamo se s stališčem, da uzakonitev zahteve vzgojnega načrta omogoča uresničevanje že izbranih ciljev, postavi formalni okvir, okrepi vzgojno poslanstvo šole, spodbudi načrtno, sistematično in usklajeno delo, kar omogoča evalvacijo in poda strokovno obvezo, ki profesionalizira vzgojno delo. Strinjamo pa se tudi z ugovori, naj vzgojni načrt ne bo le birokratska zahteva, da bi bilo dobro urediti celotno vertikalo, ne le osnovno šolo, in da naj imajo vzgojni načrti jasno teoretično podlago. Ta vprašanja bomo preverili v empiričnem delu naloge. Zanima nas, ali so vzgojni načrti ostali le nepotreben dokument v predalih šol ali pa je po uvedbi vzgojnih načrtov vzgojna komponenta v šolah bolj poudarjena in se dela bolj načrtno, ali šole dosegajo cilje vzgoje in izobraževanja, ali so učitelji bolj strokovno zavezani vzgojnemu poslanstvu in če imajo šole zadostno strokovno podporo. V nalogi pa se ne bomo posvečali vprašanju celotne šolske vertikale, ampak bomo ostali v osnovni šoli.

2.5 Uresničevanje 2. člena ZOŠ

Uvedba vzgojnega načrta je, kot smo videli, tesno povezana z uresničevanjem 2. člena Zakona o osnovni šoli (2007),¹¹ zato podrobneje pogledjmo cilje, ki jih ta člen poudarja.

¹¹ Celotno besedilo 2. člena Zakona o osnovni šoli (2007):

»Cilji osnovnošolskega izobraževanja so:

- zagotavljanje kakovostne splošne izobrazbe vsemu prebivalstvu;
- spodbujanje skladnega telesnega, spoznavnega, čustvenega, moralnega, duhovnega in socialnega razvoja posameznika z upoštevanjem razvojnih zakonitosti;